

Szórakozott professzor Párizsban

VII. fejezet

Július 14-e Párizsban

Bárhogy ágaskodtam a tömegben, semmi mást nem láttam, csak a tömeget, a Diadalívet és de Gaulle-t.

Ahogy most minderre visszaemlékszem, eszembe jut egy július 14-i párizsi vicc (bár lehet, hogy ez is pesti): A nemzeti ünnep alkalmából fogadást ad az államfő, és természetesen megvannak hívva az Ellenállás veteránjai is. Feszés vigyázzba vágják magukat, amikor de Gaulle odalép a lötyögő vagy kihízott egyenruhájukban feszítő öreg harcosok évről évre fogyatkozó csoportjához, kezet fog mindegyikükkel, s külön is kitünteti őket azzal, hogy mindőjüket a nevének szólítja. Valahogy így:

– Clermont-Ferrand ezredes!

Tisztelgés. Kézfogás.

– Hauterives őrnagy!

Tisztelgés. Kézfogás.

Az egyik vén hadfi kiszalad a sorból, miután a Tábornok már rég elhaladt előttük. Örvendezve kiáltja:

– Te meg de Gaulle vagy, nemdebár?

... De akkor, július 14-én Párizsban éppen nem viccek jártak az eszemben. El voltam keseredve. Nemcsak azért, mert felejteni próbáltam egy férfit, és ez nehezen ment, nemcsak azért, mert franciául igyekeztem tanulni, és ez is nehezen ment, hanem azért, mert a pesti március 15-e friss emlékével érkeztem francia földre.

Itt is sok volt a rendőr, de a magyar fővárosba akkor vélhetőleg felhoztak minden nélkülözhető rendőri erőt az egész országból. Már napok óta vonulgatott kezes-lábas egyen-overalljában a munkásörség, dobtaras fegyvereit magához szorítva-mutogatva. Hírlett, hogy Kádár elhatározta: nem tűri tovább a sihederek hóbörgését, véget vet az ipari tanulók, gimnazisták, köztük kisebb arányban, hiszen még kiszolgáltatottabbak: az egyetemisták tüntetéseinek, amelyek immár évről évre ismétlődtek, és csak abban különböztek egymástól, hogy a Himnuszt és a Szózatot énekelte-e (órákon át egyhelyben állva) a fiatalok tömege a Petőfi-szobornál Pesten, a Bem-szobornál Budán, avagy némán állt (ugyancsak órákon át). Egyszer majd, ha a történelem túllép mindezen, nyilván megpróbálják az akkori történészek, rádió- és tévériporterek, egyéb újságírók (ha még lesz nyomtatott sajtó) felidézni ezeknek az éveknek a március 15-i emlékeit, beszéltetni azt a kevés öregembert, öregasszonyt, aki még megmaradt, és *ott* volt, azután majd vitákat, szimpozionokat rendeznek, és megkísérik kimutatni, miben különbözött (mondjuk) az 1976-os március 15-e az 1977-estől... Elemezni akarnák majd – megbízhatóbb források híján – a kádári rendőri jelentések alapján a részvevők szociális származását, nemek szerinti megoszlását, iskolázottságának fokát; megnézik, miként hallgattak a történetekről a hírlapok... Feldolgozzák, milyen utasításokat küldött szét „*pro domo*” (Csak a szerkesztőségek tájékoztatására!) a Magyar Távírási Iroda, ez az orwelli mód önnön funkciója ellen fordított, immár az információk visszatartására szolgáló szervezet...

– Próbáld meg *Zsüljet Katorzot* elvenni a franctól... – próbált a fülemben holmi verssor kibontakozni; lehetséges gúnyvers első sora.

Március 15-én délelőtt 11 tájban lementem a közértbe. Bevásárló táskát vettem magamhoz, feltűnőt, akkorát, mint egy széttárt legyező, csakhogy ezt háncsból szőtték, és strandra is lehetett menni vele. A Belvárosban kerestem közértet magamnak, budai lakásomhoz közelebbit nem állt módomban találni; magunk közt szólva látni akartam, mi történik. A bölcsészkar átjárója alól bukkantam ki. A Március 15-e téren (mert elnevezni róla utcát, teret, olcsó, ám értelmetlen, és nyelvtanilag is hibás megoldás) a keskeny járdán annyi harminc év körüli férfi ácsorgott a szokásosnál nagyobb méretű, előre gyártott pléh kokárdával (hogy felismerjék egymást – gondolom –, s véletlenségből ne egymás fejét gumibotozzák), amennyi nyomozóból egész Csonka-Magyarországnak elég. (Te jó Isten, a végén még én is *irredenta* leszek!) Hátrapillantva láttam, hogy a kapu íve előtt rendőrautók várták, kit fognak elvinni.

– Ne tömörüljünk, kérem, ne tömörüljünk, tessék továbbmenni! – kiabálta egy rendőr, jól-lehet a szűk járdán azért nem lehetett tovább haladni, mert *ők* torlaszolták el. Feltűnt, hogy minden áthaladónak erősen, áthatóan az arcába néztek. Ez is fenyegetés akart lenni persze, lélektani trükk.

– Próbáld meg *Zsüljet Katorzot* elorozni a franctól...

Így jobb. Az „elorozni” „el-orosz-ni”-nak is érthető. (*Ahogy 1956. november 4-e után a rádióban Surányi Iboya Victor Hugo nagy versében mindig „p-oroszok”-at mondott „poroszok” helyett. Ki is rúgták.*) Egyébként érthetetlen volt számomra – majd a jövő történészei talán megmagyarázzák –, miért ilyen konokul ostobák a hatalom birtokosai. Miért szüntette meg már Rákosi Mátyás a március 15-ét, holott előzőleg 1948/49 centenáriumi év volt, nemzetiszín-keretes plakátokkal, mérhetetlen mennyiségű Petőfi-, Kossuth-, Vasvári- és Táncsics-képpel, rengeteg rendezvény-nyel, zászlós-fáklyás felvonulásokkal, szavalatokkal, emlékbeszédekkel... És aztán jött Kádár, aki megígérte, hogy – 1956 tanulságain okulva – március 15-e nemzeti ünnep lesz megint, majd ismét munkanappá, csupáncsak iskolai szünnappá degradálta...

Íme, az eredmény.

A Petőfi-szobor közelébe se lehetett jutni. Előtte a kis virágágyas tele volt már szurkálva hurkapálcika-nyélen lengedező papírzászlókkal – mintha óvodások jártak volna itt... Ők talán még megbízhatóak... (Bár ki tudja? „Reszkess, Szerov, jönnek az óvodások!”) Netán pártmunkában egy belügyi szakasz „dekorált” hajnalban...

Rendőrökordon tartotta „illő” távolságban az ifjúság tömegét, amely némán állt... s ahogy elhaladtam mellettük, nem egy srác szemében láttam könnyeket. Itt-ott ökölbe szorított kezeket is.

Most már bementem a Napoletana bárral szemben lévő közértbe. A visszautat nem is ugyanarra tettem meg, annyira lehangolt a látvány. Sajnáltam a gyerekeket, akiknek neki fognak esni gumibotokkal, ha az első „oszolj!”-ra nem mozdulnak. Pedig ezek nem fognak mozdulni...

A párizsi tömeg oszladozni kezdett, s a környező utcákból már zeneszó hívogatott, kezdődhetett az utcabál. Magam inkább hazafelé indultam, a háziasszonyom különben is megkért, hozzak friss kenyeret az ünnepi asztalra.

– Nemzeti ünnepen nincsenek zárva a pékek? – csodálkoztam.

Háziasszonyom mosolygott.

– Próbáld csak a friss *baguettet* megvonni a párizsiaktól!... Ezek újra megostromolnák a Bastille-t, ha még állna!

VIII. fejezet

Plusz egy fő

Petit-Didier kisasszony nagynénje – nevezzük az egyszerűség kedvéért madame Grand-Didiernek – sajnálatos tévedésben leledzett. Azt hitte, hogy *le linguiste Hongrois* őmiatta „jár a házhoz”.

Amióta egyszer, napi tornaórájáról hazatérve, a professzor foteljének (*le fauteuil*) karfáján üldögélve találta unokahúgát, eldöntötte, hogy éberebben fog ügyelni „háza jóhírére”. S különben is: a professzor korban jobban illik őhozzá!

Bronzos árnyalatú haja (a professzor biztosra vette, hogy festve van; az ilyenre mondták ott-hon, a tanszéken a tárgyhoz jobban értő kollégái, hogy „klimax-vörös”) alatt madame Grand-Didier hófehér arcbőrt és ábrándos kék szempárt viselt. S egy francia nő, legyen akárhány éves, úgy tud nézni...

A professzor a szomszéd hölgyek bánatára sok időt töltött könyvtárban. Vasárnaponként pedig ragaszkodott a nyugágyához és a kazal újságjához.

– Én az vagyok, akit a német „*ein Zeitungsneurotiker*”-nek nevez.¹ A szó francia megfelelőjét még keresem; valahol ott van a „*les drogués de l’info*” és a „*l’obsédé du téléphone*” között.² Volt egyszer egy amerikai film, a címere természetesen nem emlékszem, szerkesztőségben játszódott, s a lap vezető riportere azzal vádolja a főszerkesztőt, hogy minden iránt érzéketlen a világon, „legszívesebben egy halom újsággal bújna ágyba”, *c’est moi, hölgyeim, ez én vagyok, pardonnez-moi.*

A hölgyek vihogva (és kissé sértődötten) el. Azután a nagynéni – körülpillantva, hogy az unokahúg meg ne lássa – alkalmas pillanatban megjelenik egy kistányér kandírozott gyümölcscsel.

1. Magyarul, nem nagyon hízelgően: „újságbuzi”.

2. „Információ-függőségben szenvedő”, illetve „a telefonálás megszállottja”.

Valamivel később az unokahúg – előbb körülnézve, hogy a nagynénje ne vegye észre – alkalmas pillanatban megjelenik egy díszdoboz pralinével.

– Nizzai specialitás! – súgja. – „Florian”!

Nem is rossz dolog két hölgytől egyszerre kényeztetve lenni. S lassanként főszereplővé lépni elő egy molière-i bohózatban.

– Pusztán annak köszönhetően, hogy nadrágot viselünk – gondolja kissé megszegyenülten a professzor. – Már csak a gyámapa hiányzik, aki feleségül reméli vehetni gazdag örökséggel rábízott gyámleányát...

Nem kell sokáig várni. Megjön az is.

Ha nem is tollas kalpagját lengetve, csatos cipőben, csipkével szegett bugyogóban, de egyik vasárnap beállít egy rosszkedvű rokon. Szürke átmeneti kabátot visel, jóllehet nyár van már. Hosszú égszínkék sálat a nyaka köré tekerve. Panaszkodik, hogy nem érzi jól magát.

– Akkor minek jöttél? – zsémbel vele a nagynéni. – Maradtál volna ágyban!

A magát koránál vénebbre, alkatánál törékenyebbre maszkírozó férfiú élvezettel kortyolgtatja arany színű teáját.

– Hallom, egy idegen ólálkodik körülöttetek – feleli lassan, tagoltan, s előbb az unokahúg, majd a nagynéni szeme közé néz kitartóan, merően. – Gondoltam, védelmezőre van szükségetek. A köztünk fennálló rokonsági fok... elég távoli ugyan...

Az unokahúg csengő kacagásban tör ki.

– Ne vihogj – szól rá a nagynéni. – Nem vagy már iskoláslány. – Majd a vendéghez fordulva: – És hol hagyta roszdás szablyádat, egyetlen büszkeségedet?

A vendég rosszkedvűen dűnnyög. Nem engedheti meg magának, hogy megsértődjék és elvonuljon.

A nagynéni keresztnéve Marguerite, az unokahúgé Edvige. E két név ürügyén a professzor szórakoztató kiselőadást rögtönözhetett az uzsonnánál ama két magyar királykisasszonyról, akik ugyaneme két nevet kapták volt a szent keresztségben – és szentek lettek maguk is. A gyámapa kissé megnyugszik – a messziről érkezett lingvista nem holmi dragonyos.

Az uzsonna csokoládéitalból és mazsolás piskótából áll. Ez utóbbi – *une spécialité d’Normandie!* – nem kalácsformában sült, mint közeli rokona, a püspökkenyér, hanem *mignon*-ként kiszaggatva, csipkés papírban feladva. A forró csokoládé pedig... – *lait-chocolat* – ... nem tudja, mi a jó, aki nem kóstolta!

„Aranyfindzsákba hűlő csokoládé.” Kosztolányi ír róla *A szegény kisgyermek panaszaiban*. A professzor hiába próbál visszaemlékezni (kis)gyermekkorára, csokoládéitalnak nem leli nyomát. A csokoládét, mint alkalmi finomságot ismerte csupán, inni legfeljebb ha kakaót kaptak a gyerekzsúrokon...

Már épp puttók indulnának a légben rózsagirlandot lengetve röpködni párban, amikor a szomszéd házból kiabálás, jajveszékelés, sírás, átkozódás hallatszik – és riadót tülköl immár a rendőri motoros is, aki elsőnek érkezett a tett színhelyére (rendőrautók egész sora fogja követni, piros-kék neonfényel a tetején).

Chabanékat kirabolták. Amikor visszaérkeztek a nyaralásból, be sem tudtak lépni a lakásba: a polcokról lesöpört, a fiókokból kiöntött holmik torlaszolták el a bejáratot.

– Egy-egy környéket megfigyelés alatt tartanak – magyarázta a gyámapa. – Előfordul, hogy hetekig. Hasonló felderítő munkát végeznek, mint a detektívek, ha el akarnak kapni valakit. Tanulmányozzák a lakók szokásait, s ha madame Nettier netán minden este 6-kor eljár templomba: nyert ügyük van. Ti is vigyázzatok – intette a rokon hölgyeket.

Rokon? Nem biztos, hogy rokon. Molière-nél a gyámapa mindig minden gyanún felül álló személyiség, aki az elhunyt (csatában elesett, hajótörés során odaveszett, kalózok martalékává lett) apa bizalmas barátja volt, esetleg vér szerinti nagybácsi. A komédiákban jegyző is szokott szerepelni, akinek tiszte feljegyezni a házassági terveket; a jelen esetben egyazon személyben összpontosul két személy, mert a rokon férfiú foglalkozása *notaire*.

A hölgyek felugranak, és az ajtóhoz szaladnak. Madame Chaban támolyog be; a Mediterraneum fölött tűző Nap egyenletesen barnító hatását viselő arcán súlyos könnyek futnak végig.

– Most kire gyanakodjam? – zokogja. – A kutyasétáltató gyerekektől kezdve a tejkihordó fiún, az újságkézbesítőn, a postáson át a házban a kis *supermarché* szállítóiig bárki lehetett a tippadó...

– Nekem az utcaseprők is gyanúsak – leheli Grand-Didier kisasszony.

– Alig vannak – legyint Petit-Didier kisasszony.

– Viszont nem is söprik az utcát! – vágja rá diadalmasan a nagynéni.

A károsult hölgy nem is hallja őket. Csak a saját elemző gondolataival van elfoglalva.

– Bárki, akinek feltűnt, hogy le vannak eresztve a rolók... – hüppögi. – És ez így is lesz, amíg

ki nem söpri az országból az idegeneket... – teszi hozzá, miközben a fájdalmat némiképp enyhítő csokoládéját kavarja az aranyszélű csészében.

– Francia ember nem lop, madame? – kérdi professzorunk oly barátságos mosollyal, hogy a szomszéd hölgy még csak árnyalatát sem fedezheti fel az iróniának.

– Monsieur! Ön nem tudja, mert nem tudhatja, micsoda élet volt *azelőtt!* Mamám mesélte, hogy *angéluskor*³ megállt a munka a földeken. Mindenki imádkozott... A francia istenfélő nép, uram, csendes, nyugodt, csak legyen meg neki a fehér kenyere meg a vörös bora... Ezt a sok zűrzavart, sztrájkot, zenebonát mind az idegenek szervezik. Miért, mit gondol, a német megszállás idején is mi volt? A franciák bölcsen beengedték az ellenséget az országba, egyezkedtek vele, próbáltak *addig is* élni, kihúzni, amíg az amerikaiak... na jó, és az angolok... meg nem elégelek a német győzelmeket és közbe nem lépnek...

– Bocsásson meg, madame, de én azért olvastam, hallottam holmi Ellenállásról is, vasútrobantásokról, német katonai teherautókra dobott Molotoff-koktélokról...

A hölgy vigasztalhatatlan és meggyőzhetetlen.

– Azt is, mit gondol, mőszejó, kik csinálták? Az idegenek. Egy francia nem robbantja be a faluja határában az alagutat, mert tudja, hogy arra holnap is szükség lesz... Ki az, akinek semmi sem drága? Az emigránsok, akik ide özönlöttek Hitler elől és itt ragadtak!... Mamám mesélte...

De ezt a professzor már nem akarja hallani. Felkel az asztaltól, megköszöni a hölgyeknek az *excellent* uzsonnát, meghajol mindenki előtt. Szürke nadrág, szürke pulóver, a változatosság kedvéért szürke ing, búzavirágkék nyakkendő (ugyancsak a Kádár-korszakból).

Visszamegy a szobájába – a nyugágyba már nincs kedve kifeküdni –, előveszi a könyvtárból kivett könyvek közül egy magyar emigráns asszony, Elek Ilonka könyvét. Ezt olvassa: „*Mais j'ai aussi entendu des gens dire: Pourquoi ces étrangers se mêlent de nos affaires? Ils n'ont qu'à rester tranquilles.*”⁴

– Nem lesz ennek soha vége – sóhajtja, feláll és gondosan, professzorosan tanulmányozni kezdi a tévéműsort.

IX. fejezet

Nyelvészeti problémák

Miért – kérdezte magától a professzor (mástól nem kérdezhetett) –, miért idézzük többnyire olvasul azt a korai jellemzését a franciáknak – a XVI. század közepéről igazolható, de meglehet, hogy még korábról datálódót –, amely így hangzik: „*furia francese*”? A „francia düh” rémisztő megnyilatkozásait az olaszok tapasztalták volna legsűrűbben s legközelebről? E fogalom, amely láthatólag nem is szorult magyarázatra, a megfejtése önmagában rejlett, kései párja volt (lehetett) a leginkább latinul emlegetett „*furor teutonicus*”-nak, mely a germán törzsek dühödt tombolását, rombolását, vak vandalizmusát sűrítette két, *akkor* mindenki által értett szóba – Krisztus születése előtt pontosan 102 évvel.⁵ A fogalom továbbélése folytatólagosan megfigyelhető (*nem ártana erről egy jegyzetet csinálni!*), ezeröttszáz évvel később „*Orlando furioso*” (*Őrjöngő Orlando*) címmel adta ki verses lovagregényét Lodovico Ariosto (magyarra – német mintára – *Őrjöngő Roland*-nak fordították, vajon miért? Ezzel szemben Virginia Woolf esetében már tolerálták a fordítók és a kiadók az *Orlandót*. Miért?) További négyszáz év múlva, a német náciizmus tombolása idején az egyik fanatikus vérbírá, Roland Freisler nevezte „örjöngő Roland”-nak az akasztófák tövén sarjadó humor... De a szó említései közé tartozik (távrolról s németül) Egon Erwin Kisch egykor sokat idézett könyvének címe is – *Der rasende Reporter* –, amely magyarra, a széphangzás mián, *száguldó riporternek* fordított, holott inkább jelentene megállíthatatlant, visszatarthatatlant, semmi módon fel nem tartóztathatót (tudnillik, ha egyszer valamit a fejébe vett). A *száguldó szegényesebb*...

No, nézzük csak. Egy szó nemzetközi (latin, olasz, német) előfordulásai, századokon át ugyanazzal a (szinte egyezményes) tartalommal. A szállóigévé lett jelzős szerkezet...

– Parancsol, madmazell?

3. Angelusz: az Angyali üdvözletre emlékeztető ima; angeluszra szól a harang reggel, délben, este.

4. „De hallottam azt is mondani: Miért avatkoznak bele ezek az idegenek a mi dolgainkba? Ők azok, akik nem bírnak nyugton maradni.” Elek, Ilonka: La mémoire d'Hélène (Ilonka emlékezései). Francois Maspero kiadása, Párizs, 1977. 229-232. o.

5. Amikor Aquae Sextienél megverték őket a rómaiak.

Edvige Petit-Didier bátortalankodik be a nyitott erkélyajtón.

– Óh, möszjő, a világerért sem akarnám zavarni... Csak gondoltam, megyek a zöldségeshez... Nem kíván-e valamit hozatni általam, vagy nem szándékozott-e esetleg maga is... oda... jönni...

A professzor feláll, fogja a háncsszatyrot.

– Dehogynem – feleli bölcsen, hisz ki van zökkentve máris. – Magam is indulni akartam.

A zöld kaliforniai paprika-piramisok, a sárga különböző árnyalataiban játszó banánhalmok, citromhegyek, narancsdombok, az ananász és grapefruit rekeszek mellett a sorban mindjárt feltűnik a szürkébe öltözött, bécsies kiejtésű idős nő, kifejezéstelen arcú, bamba kislányával. – *Ezt hívják úgy, hogy oligofrén?* – kérdezi magában a professzor. A kislány két kézzel csimpaszkodik az anyja karjába; hangját nem lehetett hallani a múltkor sem. – Bizony, nagy szerencsétlenség – súgja Edvige Petit-Didier kisasszony, miután követte a professzor szeme villanását.

Szegények is lehetnek. Madame Rigaud a lehető minimálisat vásárolja. Ma zöldbabot fog főzni, mert ma azt adják olcsóbban.

Közben két hölgy is bejelenti, hogy a tej- és újságküldemények kihordásának szüneteltetését kéri. Madame Vaugelas és madame Scapin. A professzor nem tehet róla, fejében kampókra függesztődnek ezek a nevek. Vaugelas, Claude híres francia nyelvész volt (1595–1650), Scapin egy Molière-darab hőse, Leander szolgája, léhűtő. Van mihez kötnie ezeket a neveket, nem hiába mondja mindig a tanítványainak: igyekezzenek valamihez kötni a szavakat...

– Milyen nemes forma – gondolja azután, előbbre araszolva a sorban, a padlízán halmai mellett. Megnyújtott körte. Fényes a törzse. Lilás fekete, vad zöld záródíszsel. *A vadak – les Fauves* – ecsetjére méltó. Festett ilyet valaki? Cézanne rózsaszínű hagymát. Braque barna körtét. Matisse?

– Képzelve, monsieur – jön előre hozzá Edvige kisasszony, aki szóba elegyedett valakivel hátrébb az imént –, azt mondják, az az idős hölgy a beteg kislánnyal... honfitársnője Önnek.

– Az ki van zárva – mondja professzor. – *C'est impossible!* Hacsak nem az Osztrák-Magyar Monarchiát gondolják itt még mindig viruló hazánknak...

– Nahát, már meg ne nehezteljen – kacag Petit-Didier kisasszony. – Olyan dühös tud lenni, mint egy zuáv?

– Én kérek bocsánatot – morogja a professzor. – És sejtelmem sincs, milyen dühös tud lenni egy zuáv⁶. – Végre megenyhül, oldalról rámosolyog a kedves szomszédnőre. – Sokat kell még tanulnom. De hogy madame Rigaud francia kiejtése osztrák-német artikulációs bázison alapszik, azt elhiheti nekem. Ez az egyetlen dolog, amihez értek.

(A következő számban folytatjuk)

6. Zouave: az arab-berber zwawa szóból, egy kabil törzs nevéből 1830 táján keletkezett fogalom, algériai gyarmati csapatok katonáinak jelölésére.